

JAKUB RÁKOSNÍK, *Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938,*

Praha 2008, Karolinum, 464 s.,
ISBN 978-80-246-1429-8

Práce Jakuba Rákosníka *Odvrácená tvář meziválečné prosperity* je jedním z nejvýraznějších příspěvků k sociálním dějinám první republiky, který byl v poslední době publikován. Autor v textu podává, a nutno předeslat, že velmi zdařile, komplexní pohled na jeden z palčivých problémů (nejen) meziválečného Československa. Jak již naznačuje podtitul, jedná se o problematiku nezaměstnanosti, její sociální a politické dopady či projevy ve společnosti. Podtitul práce je vzhledem k jejímu celkovému obsahu v pozitivním smyslu zavádějící, neboť vzbuzuje dojem, že obsah knihy je omezen výhradně na zmíněné období let 1918–1938. Není tomu tak. Namísto toho se autor tématu věnuje opravdu od základu. Vlastnímu výše zmíněnému gros této práce předchází zevrubná analýza metodologických přístupů k problému nezaměstnanosti a z nich vyplývajících možných problémů jejího výzkumu. Velmi přínosný je i rozbor vlastního vzniku a zejména vývoje chápání pojmu „nezaměstnanost“ v diskurzu společnosti od novověku do první poloviny 20. století. V něm autor sleduje proměny ve společenském vnímání nezaměstnanosti (či spíše nezaměstnaných), související zároveň s proměnami vnímání pojmu práce či spíše „ne-práce“ – od chápání nezaměstnaných jako marginalizovaných skupin na úrovni pobudů a žebráků přes přístup nezaměstnaný = lenoch k pojetí nezaměstnaného, který se ocitl v tíživé životní situaci ne nutně vlastní vinou. Tedy od vyčlenění po zpětnou integraci a z ní vyplývající snahy po řešení nově pojmenovaného společenského problému. Rozborem tohoto vývoje v chápání jevu autor podporuje svoji tezi o tom, že pojem nezaměstnanosti byl společností „vynalezen“.

Za proměnami ve vnímání nezaměstnanosti v rámci společenského diskurzu následovaly změny v přístupu k péči o nezaměstnané z hlediska společnosti i státu. Zde práce nabízí historickou exkurzi do oblasti vývoje sociálního zákonodárství od Anglie a Bismarckova Německa až po situaci v předválečném a válečném Rakousku-Uhersku. Analýza vývoje legislativního podchycení péče o nezaměstnané v meziválečném Československu je také jednou ze základních metod, které autor, mimo jiné díky svému právníckému vzdělání, v práci s úspěchem využívá. Tato metoda mu umožňuje v mnoha ohledech propojit proble-

matiku sociálních i hospodářských dějin s dějinami politickými – na příkladu parlamentních diskusí ohledně přijetí gentského systému a jeho novelizací, úvah o jeho pozdějším nahrazení či debat ohledně jiných zákonů týkajících se zkoumané otázky rozebírá odlišné strategie a přístupy jednotlivých stran meziválečného politického spektra k problematice nezaměstnanosti. To mu umožňuje nahlédnout i do spektra postojů, které k problému měly jednotlivé skupiny občanů – voličů těchto stran. Je patrné, že část společnosti se ani po vzniku československého státu tradičního vnímání nezaměstnanosti jako stavu zaviněného samotným nezaměstnaným nezbavila a z těchto pozic přistupovala i k uvedení podpůrných prostředků do praxe.

Vedle diskusí v parlamentu text rozebírá především samotné řešení problému nezaměstnanosti. Jeho základním pilířem se v československém prostředí stal v polovině 20. let tzv. gentský systém – systém podpory nezaměstnaných ze strany odborových organizací za účasti státu. Ten se v mnoha aspektech ukázal zejména v době světové hospodářské krize ve 30. letech jako problematický, práce však analyzuje důvody, které vedly k jeho přijetí a prosazování na úkor jiných systémů až do konce období první republiky. Vedle vlastního fungování tohoto systému tak jsou popsány i organizační či finanční problémy jednotlivých odborových organizací, které z něj vyplývaly, a samozřejmě také problémy či strategie jednání jednotlivých osob, které v jeho rámci měly na podporu nárok. Gentský systém sám nepokryval všechny skupiny nezaměstnaných, pouze ty organizované v odborech. Monografie tak rozebírá i genezi a fungování dalších podpůrných opatření, kterými stát a potažmo i jednotlivé obce s problémem nezaměstnanosti bojovaly. Jednalo se zejména o stravovací akce a veřejně prospěšné či nouzové práce (tzv. produktivní péči), ale vedle toho také jinou charitativní činnost.

Text sám je tedy stavěn na třech základních otázkách. První je otázka samotného vzniku nezaměstnanosti v historickém kontextu z hlediska ekonomického, ale i v oblasti morálního vnímání, druhým problémem je sledování kontextu československé péče o nezaměstnané a třetí analyzovanou otázkou je zhodnocení kvality československé péče o nezaměstnané. Základem monografie jsou pasáže, které zpracovávají téma po časových periodách, rozdělené na období první světové války, poválečné hospodářské krize a jejího překonání v letech 1919–1924, tzv. „zlatých let“ československého hospodářství 1925–1929, období vyvrcholení hospodářské krize v Československu 1930–1933 a cesty z ní v období do vzniku druhé republiky. Toto členění umožnilo autorovi rozebrat díky nástinu hospodářské situace příčiny nezaměstnanosti v tom kterém období, jejího řešení z hlediska přístupu státu či případných legislativních úprav a zároveň období ilustrovat statisticky podchyceným vývojem trhu práce.

Kromě této základní struktury rozboru jednotlivých období k nim autor vhodně přiřazuje pasáže, analyzující další problémy týkající se problematiky nezaměstnanosti a nezaměstnaných, které byly v té době víceméně aktuální. Jedná se o témata hnutí nezaměstnaných, jejich organizace, vyjednávacích strategií a využití z hlediska politického soupeření (například nátlakových akcí ze strany KSČ). Vedle toho pak autor hodnotí i nacionální aspekty nezaměstnanosti: oprávněnost stížností jednotlivých skupin v národnostně smíšených oblastech na domnělou diskriminaci jedné či protěžování druhé národnosti na trhu práce, případně ze strany státních orgánů. Mimo to práce řeší i problematiku dalších skupin, které nebyly v rámci gentského systému přímo podchyceny. Jedná se zejména o okruh problémů týkajících se skupin samostatných výrobců či živnostníků, mládeže a inteligence.

Jedny z posledních (nikoli však z hlediska přínosnosti) jsou stati věnující se vývoji ve zprostředkování práce, strategiím nezaměstnaných při hledání práce zejména v době hospodářské krize a jejich postupům při řešení problémů z hlediska přežití v období nezaměstnanosti. Jedná se tak o vyváženou sondu do dějin každodennosti nezaměstnaných. Zde autor využívá četných dobových materiálů a vzpomínek, zdrojem mu jsou mimo jiné i materiály z tzv. Klepovy sbírky z archivu NTM a i výpovědi nezaměstnaných na stránkách dobového tisku či publikované v dobových reportážích zabývajících se tímto problémem. Nejde o části vytržené z kontextu, nýbrž vhodně doplňující předchozí text. To, že v rámci celého díla působí stručně, je pochopitelné, neboť téma každodennosti nezaměstnaného by vydalo na samostatnou monografii. Pod toto téma spadá i problematika extrémních životních situací, jako je vývoj kriminality či sebevražd následkem negativních dopadů nezaměstnanosti. V rámci možností daných vyvážeností práce nás tak autor na základě dobových svědectví seznamuje se skutečnou odvrácenou tvář meziválečného Československa.

Z metodologického hlediska lze k autorovým postupům mít jen málo připomínek, neboť se tématu nezaměstnanosti věnuje již delší dobu a uvědomuje si tak jeho případná úskalí. Autorův široký odborný záběr s sebou sice někdy přináší jistou přebujelost informací týkajících se jednotlivých témat; tato skutečnost je ale v mnoha případech pro čtenáře spíše přínosem. Práci by se tak dala vytknout snad jen přílišná stručnost pasáže hodnotící nezaměstnanost v meziválečném Československu z mezinárodní perspektivy.

Text knihy je vhodně členěn i po stránce jeho struktury; jisté nepravidelnosti vzniklé například problematickou periodizací meziválečného období z hlediska tématu jsou vysvětleny již na začátku. Shrnout tak lze konstatováním, že Rákosníkova *Odvrácená tvář meziválečné prosperity* je v oblasti (nejen) československých sociálních dějin meziválečného období velmi přínosným dílem. Téma,

které si autor zvolil, zpracovává více než dostatečně a s četnými přesahy. Ke cti autora slouží také skutečnost, že čtenáře knihy provádí bezpečně a srozumitelně problematikou meziválečného sociálního zákonodárství a po přečtení práce se v tomto složitém tématu může orientovat i informovaný laik. To se zdá být přínosné zejména v době, kdy problém rostoucí nezaměstnanosti znovu nabývá na aktuálnosti.

Jan Lomíček